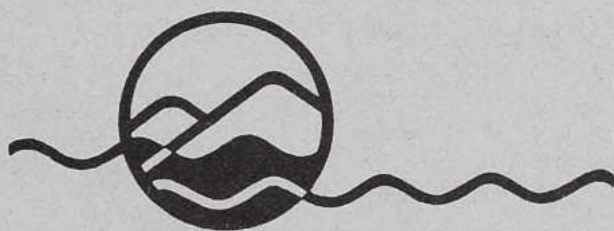

DE SCHOORLSE DUINEN ALS NATUURGEBIED

naar een ander beheer

WERKGROEP DUIN EN KUST

uitgave Stichting Duinbehoud

Waarom dit artikel ?

Er schijnt in deze tijd weinig meer mogelijk te zijn zonder commissies, dikke rapporten, inspraak en actiegroepen. Wij zijn niet bij voorbaat overtuigd van de noodzaak van deze verschijnselen. Het is mede daarom dat wij met een zekere tegenzin -ten koste immers van onze vrije tijd- aan dit artikel zijn begonnen. Het besluit om dat te doen werd ingegeven door een groeiende onvrede met de gang van zaken in de Boswachterij Schoorl, waar het 'natuurbeheer' nogal afwijkt van wat men er in redelijkheid van zou mogen verwachten. Wij hebben de noodzaak gevoeld deze onvrede naar buiten te brengen, temeer daar wij het gebied goed kennen en omdat wij ons beroepsmatig met duinonderzoek hebben beziggehouden of dit nog steeds doen.

Een aantal ontwikkelingen in de Schoorlse duinen, bepaalde beheersmaatregelen en de teneur van enkele plannen voor toekomstig beheer gaven reden tot ernstige zorg. Daaraan werd door ons en door anderen al eerder, zowel schriftelijk als mondeling uiting gegeven, maar veel hielp dit niet. Kennelijk was er een uitgebreidere argumentatie nodig, die ook andere verantwoordelijke instanties en personen onder ogen zou komen. Daarom dit artikel, dat wordt opgedragen aan wijlen Gré van der Baan, de Schoorlse voorvechtster voor natuur en landschap en auteur van "Het land dat ons is toevertrouwd". De Schoorlse duinen gingen haar enorm ter harte. Bovendien was zij initiatiefneemster van onze werkgroep.

Werkgroep Duin en Kust: Gré van der Baan (†)
Theo Bakker
Bert Buizer
Cor ten Haaf
Nico Jonker
Jan Klijn
Marijke Wallage

Colofon

Dit artikel is opgenomen als middenkatern in het kwartaalblad Duin van de Stichting Duinbehoud te Leiden. Het is echter ook als losse uitgave verkrijgbaar, o.m. als onderdeel van het informatiepakket voor de studiedag "Beheer van de kalkarme duinen" op 19 sept. 1981.

Leiden, augustus 1981

tekst: Werkgroep Duin en Kust

eindredactie: Albert Salman

tikwerk: Fienke Speksnijder

foto's: Cor ten Haaf

kaarten: Theo Bakker en Cor ten Haaf

tekeningen: Nico Jonker

lay-out: Albert Salman

Dit artikel kan besteld worden door storting van f 4,75 op giro 3505200 t.n.v. Stichting Duinbehoud, postbus 11059, 2301 EB Leiden, onder vermelding van "Schoorl".

Foto omslag:

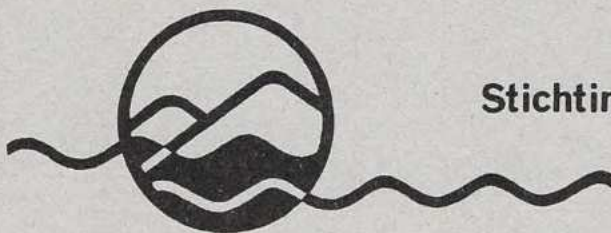
Sinds enige jaren is het Staatsbosbeheer bezig met het afvlakken van duinhellingen, die vervolgens volgeplant worden met helm en dennen.

Inhoud

Waarom dit artikel ?

1. De Schoorlse duinen: groots, bijzonder maar bedreigd
2. Natuurwaarden sinds ongeveer 1850
 - 2.1. Algemeen
 - 2.2. Landschap en duinvorming
 - 2.3. Flora en vegetatie
 - 2.4. Het leven in de duinplasjes
 - 2.5. Vogels
 - 2.6. Zoogdieren
 - 2.7. Invloeden van de mens
 - 2.8. Voorlopige balans
3. Beheer
 - 3.1. Vanuit natuurbehoudsoogpunt gewenst beheer
 - 3.2. Recreatie
 - 3.3. Beoordeling van het huidige en geplande beheer
4. Conclusies en aanbevelingen

Literatuur

Stichting Duinbehoud

1. De Schoorlse duinen: groots, bijzonder maar bedreigd

Nog steeds vormen de Schoorlse duinen een natuurgebied van allure en zijn zij een bijzonder deel van het Nederlandse duingebied. Het 1750 ha grote gebied is staatseigendom en wordt door het Staatsbos-beheer (SBB) beheerd, m.u.v. een 250-300 m brede kuststrook, die in beheer is bij Rijkswaterstaat (RWS).

Opvallend is de grote duinbreedte van ongeveer 4 km. De hoge, monumentale binnenduinreeks behoort met toppen van meer dan 50 m tot de hoogste van Nederland. Karakteristieke loopduinen met daartussen uitgestrekte valleikomplexen geven de Schoorlse duinen verder een geheel eigen gezicht. Daaraan dragen ook de kenmerkende planten en dieren bij. Wie het gebied in een stille tijd bezoekt komt onder de indruk van het gave, ongestoorde en majestueuze karakter.

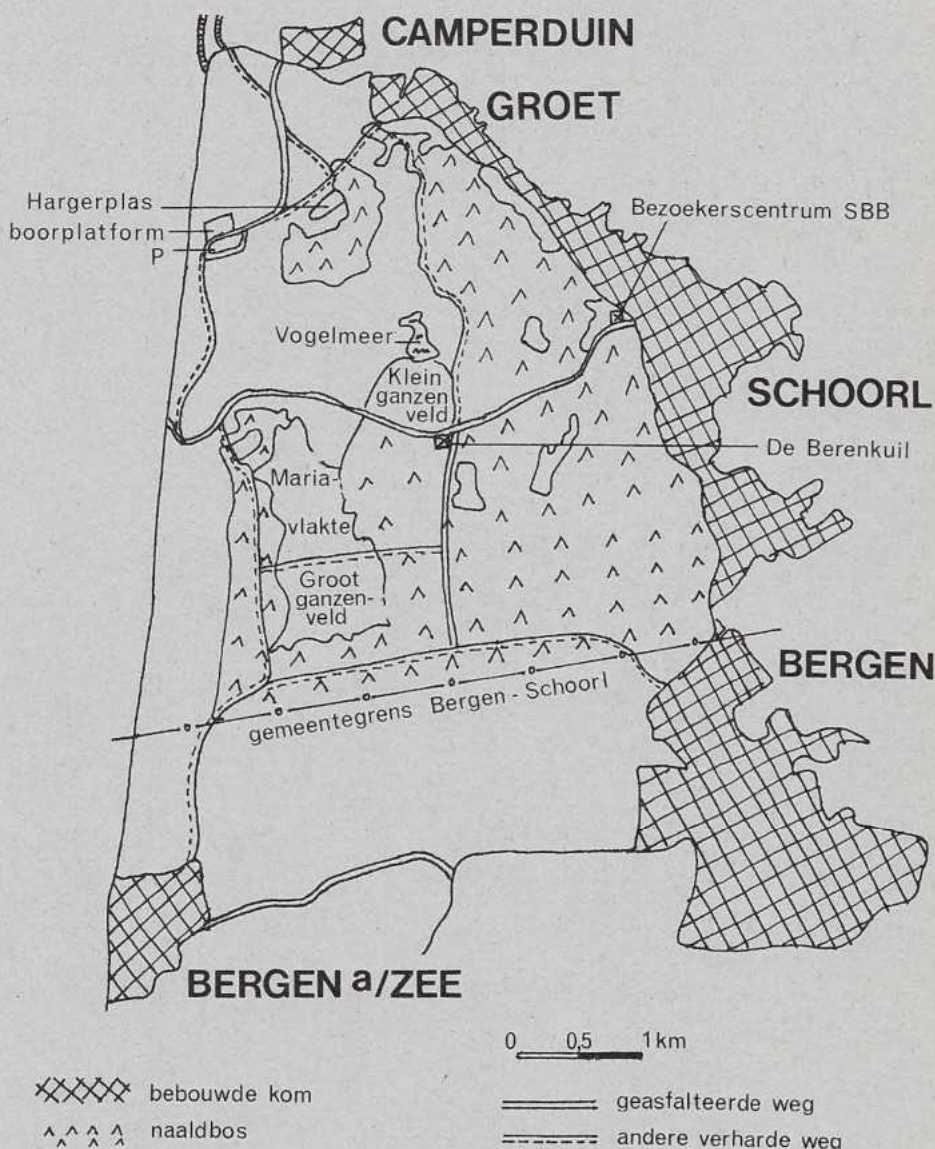
Na voorgaande schets lijkt het wat voorbarig om te stellen dat er alle reden tot zorg is vanwege de achteruitgang van de natuur in dit gebied. Niettemin is die zorg gerechtvaardigd. Dit blijkt wanneer we de ontwikkeling van de Schoorlse duinen sinds ongeveer het midden van de vorige eeuw tot op heden beschouwen. De aftakeling blijkt dan aanzienlijk te zijn. De eens talrijke en uitgestrekte natte en vochtige valleien met hun schat aan bijzondere planten en vogels zijn nagenoeg geheel verdroogd. De voor het duingebied zo kenmerkende dynamiek van opbouw en afbraak door verstuiwingen, waarbij de natuur voor een voortdurende verjonging van het terrein zorgde en aldus de diversiteit binnen het gebied waarborgde, is een vrijwel uitgebalen verschijnsel. Wat er sinds het midden van de vorige eeuw aan het gebied is toegevoegd is een enorme oppervlakte aan naaldbos (ca. 950 ha), -weliswaar prettig voor wandelaars op windrige dagen- maar in feite een monotone plantage van bomen, die niet in de duinen thuishoort. Een uitgebreidere schets van de ontwikkelingen in de Schoorlse duinen wordt in hoofdstuk 2 gepresenteerd.

Het konstaten van aftakeling is één ding, er iets tegen ondernemen is iets anders. Een reden waarom onze zorg wordt vergroot is het feit dat de instantie, die voor het beheer der Schoorlse duinen verantwoordelijk is, ofwel werkloos toeziet ofwel maatregelen neemt waarbij het middel erger is dan de kwaal. Ook worden plannen ontwikkeld, die noodzakelijkerwijs een verdere achteruitgang met zich meebrengen. Het gaat hier in het bijzonder om het zgn. 'Middellange Termijnplan Schoorlse Duinen 1978-1988' (afgekort MTP), waarin het SBB het

beheer voor de nabije toekomst vastgelegd heeft. Hierop wordt in hoofdstuk 3 ingegaan. Al deze zaken zullen nader bezien en beoordeeld worden op grond van de uitgangspunten van een optimaal natuurbeheer.

In dit verband willen wij uitdrukkelijk elke aantijging van de hand wijzen als zou het gaan om de privé-hobby van een aantal elitaire natuurfreaks. Het is nl. één- en andermaal erkend dat natuurbehoud in de duinen prioriteit moet krijgen. De 3e Nota Ruimtelijke Ordening geeft dit zonder omwegen aan. Daar kan nog aan worden toegevoegd dat de Noordhollandse duinen tussen Wijk aan Zee en Schoorl (Camperduin) aanspraak maken op de titel van 'Nationaal Park'. Dit zijn officiële uitspraken, vastgelegd in overheidsnota's, waaraan men zich in de praktijk dan ook aan dient te houden!

Fig. 1. Overzichtskaartje van de Boswachterij Schoorl

2. Natuurwaarden sinds ongeveer 1850

2.1. Algemeen

Over de Schoorlse duinen is in het verleden al het een en ander gepubliceerd. Uit de beschrijvingen van Gevers uit 1826 en van Van Eeden uit 1867 blijkt hoe sterk de duinen destijds stoven. Zinsneden als "Het zijn niet enkel stuifbergen, (...) maar onafgebroken blinkerts van honderden roeden lang en de massa duinen tusschen de dorpen Kamp, Groet en Schoorl is zodanig vernield of verwilderd dat zelfs de bewoners ter nauwernood den weg in die zandwoestijn kennen." en "Nergens zijn de duinen van Holland zo beweeglijk als hier en gestadig stuiven hier zandmassa's opeen tot hoogten..." duiden op verstuingen van aanzienlijke omvang. Tot in de dertiger jaren van deze eeuw moeten nog forse verstuingen hebben plaatsgevonden. Braak (1919) en N. Tinbergen maken daar althans melding van. Er is een eind gemaakt aan dit zeer dynamische karakter van het landschap door bebossing met naaldbout, die aan het eind van de vorige eeuw begon en die vooral in de dertiger jaren op grootscheepse wijze is uitgevoerd. In die tijd gold dat in zekere zin als een overwinning op de vijandige natuur, die eeuwenlang een bedreiging had betekend. Ook verwachtte men enig economisch nut in de vorm van houtopbrengst,

terwijl zeker tijdens de crisisjaren de werkverschaffing als belangrijk argument heeft gegolden voor de bebossingswerkzaamheden. De bezwaren tegen de massale bebossing vanuit de hoek van natuurbeschermers waren destijds nog schaars. Eén van de weinigen, die vlammende protesten liet horen was de latere nobelprijswinnaar Tinbergen.

De nadelen van de grootschalige aanleg van naaldbos waren meervoudig, zoals later bleek. Niet alleen werd de oorspronkelijke vegetatie verdrongen, ook voorkwam het naaldbos dat er voortdurend vochtige valleien konden ontstaan via het natuurlijke "verjongingsproces" door uitstuiwing. Verder blijkt het naaldbosoppervlak ingrijpende hydrologische veranderingen op te roepen. Naaldbos verdampt aanzienlijk meer dan natuurlijke duinvegetaties, met als gevolg dat de grondwatervoorraad vermindert. Dit resulteerde in het verdrogen van eertijds vochtige of natte valleien en duinplasjes. Andere factoren die daar nog een schepje bovenop deden waren kustafslag en drinkwateronttrekking direct ten zuiden van de boswachterij Schoorl. In een vijftigtal jaren is de grondwaterstand op vele plaatsen zo'n 1 tot 1,5 meter gedaald (Bakker et al., 1979, De Weger, 1980).

Naaldbosaanplant en de nauw daarmee verbonden verregaande vastlegging der duinen, kust-

afslag, waterwinning, recreatieinvloeden en beheersinvloeden hebben ervoor gezorgd dat het landschap in een eeuw tijd aanzienlijk van karakter is veranderd. Om dit in een historisch perspectief te plaatsen, wordt er voor een aantal aspecten een korte schets gegeven. Daarbij beperken wij ons tot enkele karakteristieke gegevens. Uitgebreidere informatie vindt men in de aangehaalde literatuur.

2.2. Landschap en duinvorming

In het duingebied van het Hollandse vasteland zijn na ca. 1100 de zogeheten Jonge Duinen gevormd. In een aantal 'golven' zijn de duinen of duinreeksen vanaf de kust landinwaarts gestoven. Zuidelijk van Bergen aan Zee zijn er min of meer evenwijdige zones van kam- en paraboolduinsystemen herkenbaar. De vorm van deze duinen wijst op een relatief grote invloed van vegetatie tijdens het ontstaan. De Schoorlse duinen wijken daar nogal van af. Het is zeer waarschijnlijk aan het extreem lage gehalte aan voedingsstoffen van het zeer mineraalarme ('kalkarme') duinzand toe te schrijven, dat de duinen hier veel gevoeliger voor verstuingen waren. De plantengroei werd te zeer beperkt in de voedingsstoffenvoorziening om het duinzand snel vast te leggen en om na beschadiging snel te herstellen. Dit heeft geresulteerd in een letterlijk veelbewogen onstaansgeschiedenis, waarbij de duinvormen wijzen op een ontstaanswijze onder onbegroeide of zeer schaars begroeide condities. In feite herinneren zij aan duinen, die men in de woestijn aantreft.

De hoge binnenduinarand is vanwege de door de eeuwen heen aanwezige bedreiging door overstuiving van landerijen en behuizing steeds onderwerp van aanhoudende zorg geweest en daarom vermoedelijk steeds beplant. Op deze met zorg gefixeerde duinreeks zijn andere duinreeksen als het ware vastgelopen. Meer naar het westen gaande treft men echter een andersoortig, breder uitgewaaide terrein aan. Hier wordt het beeld bepaald door grote duinvalleien, die destijds tot nabij het grondwaterniveau zijn

Naaldbos beslaat meer dan de helft van het oppervlak van de Schoorlse duinen. Het is arm aan ondergroei, maar de verdamping is groot.

uitgestoven, en min of meer geïsoleerde loopduinen. Deze duinen zijn als vrijwel volledige 'blinkerts' door de wind verplaatst en worden gekenmerkt door een afgeronde vorm, een steile lijzijde en een flauw oplopende loefzijde.

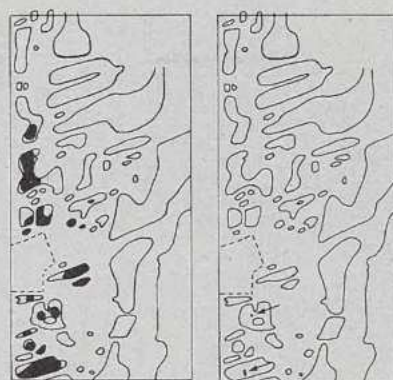
Meer naar de kust, direct landwaarts van de zeereep, bevindt zich een zone met kleinere, uitgestoven valleien en paraboolduinen.

Zoals al eerder vermeld is het duingebied inmiddels zodanig vastgelegd dat de stuifprocessen, die zo eigen zijn aan de duinen, vrijwel zijn uitgebannen. Dat betekent niet alleen een onnatuurlijke situatie in historisch perspectief, het houdt tevens in dat de ecologische variatie in het terrein sterk is verminderd. Zolang men verstuingen van enig formaat zo angstvallig bestrijdt als tegenwoordig, geldt dit ook voor de toekomst. Bij uitstuiwing immers worden steeds nieuwe, vochtige valleien gevormd, waar de vegetatieontwikkeling in jonge en relatief kalkrijke situaties kan aanvangen en daarna allerlei successiestadia kan doorlopen.

De aldus beschreven 'natuurlijke verjonging' van het terrein is nu reeds decennia lang stopgezet. Het terrein is grotendeels verdroogd en de van oorsprong al zeer kalkarme bodem loogt steeds verder uit. Een en ander resulteert in het verlies aan vochtige, relatief kalkrijke valleimilieus en de overgangen van die milieu's naar sterker verzuurde bodems, die beide een in botanisch opzicht zeer rijke situatie kunnen opleveren. Op de herwaardering van het natuurlijke en verrijkende stuifproces komen wij in later bestek nog terug.

Een ander interessant aspect is de herkenbaarheid van de duinvormen. Deze, soms zeer karakteristieke vormen, zijn door het grote areaal naaldbos op veel plaatsen aan het oog onttrokken. Dit vormt op zichzelf reeds een argument om waar mogelijk een beheer te voeren, waarbij de herkenbaarheid der duinen wordt bevorderd door het kappen van naaldbos en het herstel van de oorspronkelijke begroeiingstypen.

Tot slot iets over de kustontwikkeling in het gebied. In de afgelopen eeuwen is er sprake geweest van een voortdurende

1926 PARNASSIA PALUSTRIS 1977

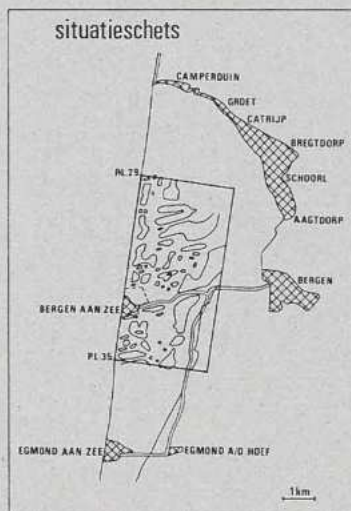
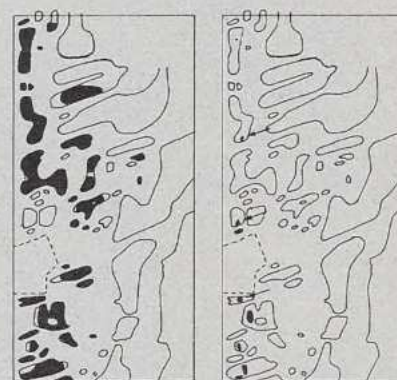

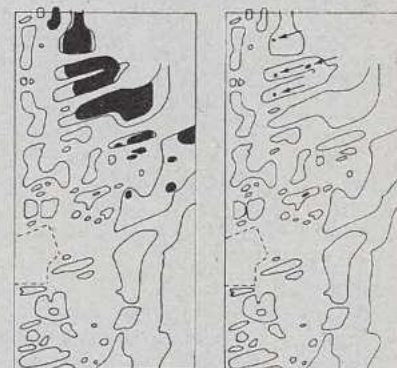
Fig. 4. Achteruitgang in de ruimtelijke verspreiding van een aantal freatofyten (van het grondwater afhankelijke planten), nl. *Parnassia*, *Knopbies*, *Gagel* en *Moeraswespenorchis* tussen 1926 en 1977 in het duingebied Bergen-Schoorl. Naar: Bijhouwer (1926), uit: Bakker et al. (1979)

kustafslag. Dit blijkt bij bestudering van oud kaartenmateriaal en uit de ligging van de Hondsbossche Zeewering, die nu als een voorpost in zee ligt, terwijl de aangrenzende stranden duinkust ten noorden en ten zuiden al beduidend verder zijn teruggeweken. Deze kustafslag zet zich ook nu nog voort. Het strand is erg smal, soms is er een duidelijk afslagklif aanwezig of wordt de zeereep op tamelijk kunstmatige wijze landwaarts gebracht. De strandhoofden doen aan deze ontwikkeling weinig af.

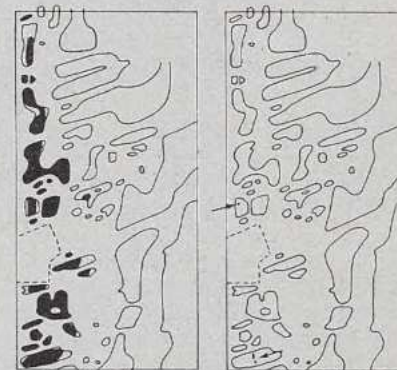
Kustafslag brengt, naast een direct verlies aan duinterrein een tweetal neveneffecten met zich mee. Allereerst is er een duidelijke grondwaterstandsdaaling in de direct achter de zeereep gelegen valleien, vervolgens

1926 SCHOENUS NIGRICANS 1977

1926 MYRICA GALE 1977

1926 EPIPACTIS PALUSTRIS 1977

degraderen deze valleien nog sterker door instuiving vanuit de 'naar binnen rollende' zeereep. Kustafslag is, - afgezien van dure en rigoreuze tegenmaatregelen, zoals grootscheepse zandsuppletie (d.w.z. het opspuiten van het strand met elders gewonnen zand) of de aanleg van een dijk - een betrekkelijk ongenaakbaar proces. Toch kan een doelgericht zeereep- en natuurbeheer erop gericht zijn zoveel mogelijk van de nadelige gevolgen voor de natuur te verminderen of maatregelen ter compensatie te treffen. Hierop wordt in hoofdstuk 3 teruggekeken.

2.3. Flora en vegetatie

Op grond van de kalkrijkdom van het zand wordt het Nederlandse duingebied in twee plan-

tengeografische districten verdeeld: het kalkarme 'Wadden-district' en het kalkrijke 'Duindistrict'. De Schoorlse boswachterij ligt in het Wadden-district juist ten noorden van de fameuze kalkgrens bij Bergen. Daarbij geldt als bijzonderheid dat in het zuidelijk deel van het gebied plaatselijk invloeden vanuit het Duindistrict merkbaar zijn.

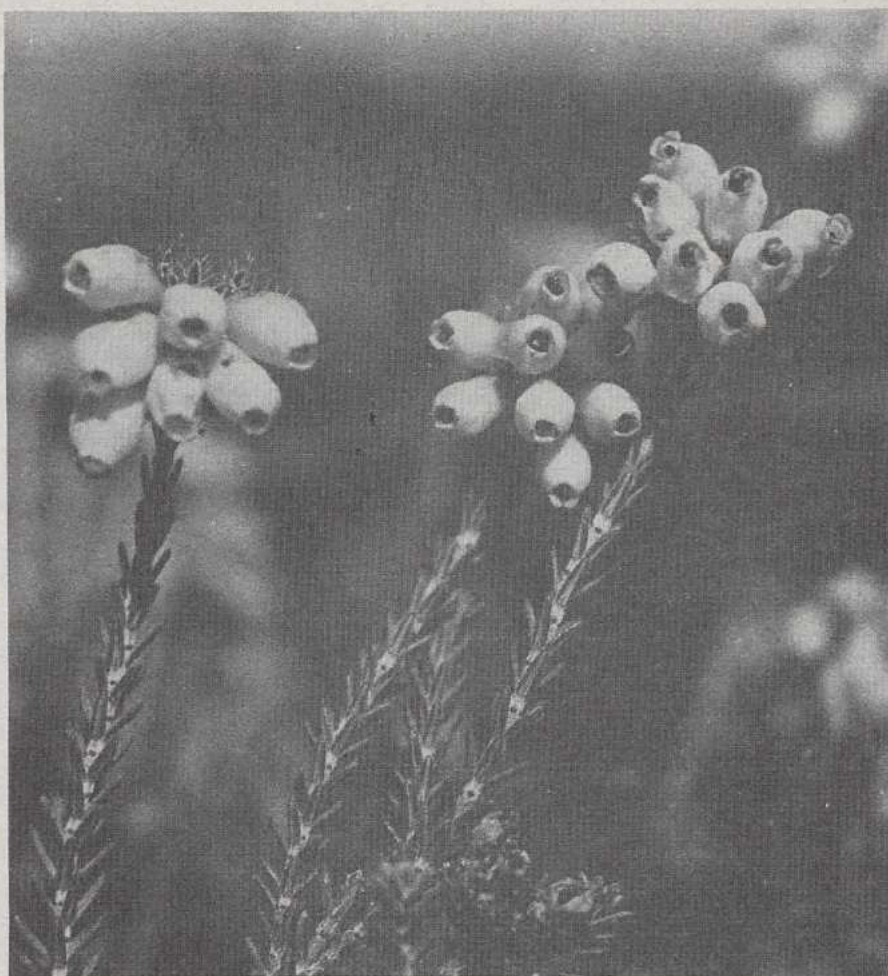
De flora en vegetatie hebben de laatste 50 à 60 jaar aanzienlijke veranderingen ondergaan, die voor een groot deel met de eerder beschreven situatie van een sterk vastgelegd, bebost en verdroogd duingebied samenhangen. Om dit te verduidelijken zal allereerst geschetst worden hoe de begroeiing er rond de eeuwwisseling uitzag. Aan de hand van de dissertatie van Bijhouwer (1926) en enkele andere publicaties is het goed mogelijk deze vroegere toestand te reconstrueren. Tevens maakt het duidelijk welke potenties het terrein nog in zich heeft bij een beheer dat op herstel van natuurwaarden is gericht. Na deze geschiedschrijving wordt de huidige situatie gekarakteriseerd.

de situatie rond 1900

De valleien direct achter de zeereep waren destijds nog vochtig en begroeid met uitgestrekte Knopbiesvegetaties, waarin Moeraswespenorchis en plaatselijk ook Parnassia massaal voorkwamen (zie figuur 2). Ook Strandduizendguldenkruid, Geelhartje en Grote muggenorchis vond men hier. Op wat meer verzuurde bodems, waar de kalkvoorraad uit de bovenlaag was ver-

Knopbies, één van de soorten die sterk zijn achteruitgegaan.

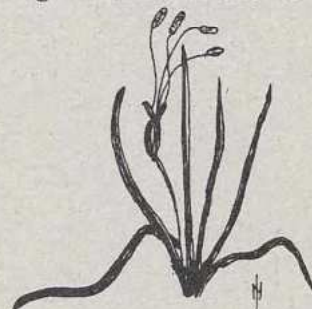
Dopheide, ook één van de slachtoffers van de verdroging

dwenen door uitloging, kwam een vochtige heidevegetatie voor met bijzonderheden als Moeraswolfsklauw, Heidekartelblad, Harlekijnorchis, Welriekende nachtorchis, Ronde zonnedaauw en de thans geheel uit het duingebied verdwenen Kleine zonnedaauw. Plaatselijk, met name in de Parnassiavallei moet het zeernat zijn geweest. Mogelijk stonden hier ook 's zomers nog delen onder water. Deze natte plaatsen waren begroeid met rietvegetaties, waarin ook weer veel soorten uit het Knopbies-verbond voorkwamen.

Meer landinwaarts, in het gebied van de grote valleien, als Mariavak, Frederiksveld, Kleine en Grote Ganzenveld en Grensvlakte kwamen uitgestrekte gagelstruwelen voor. Deze werden afgewisseld door rietvegetaties en vochtige heide met Moeraswolfsklauw, Veenpluis, Heidekartelblad, Klein wintergroen, Harlekijns- en Welriekende nachtorchis. Op sommige plaatsen werden ook pioniervegetaties van natte, kalkarme bodem aangetroffen met soorten als Oeverkruid, Armbloe-

mige waterbies, Dwergbies en Waterpunge. Ook de Knopbiesvegetaties waren er vertegenwoordigd, met name in de Grensvlakte en Frederiksveld, wat bleek uit soorten als Moeraswespenorchis, Duizendguldenkruid, Krielparnassia en Addertong.

Een aantal duintoppen en -hellingen waren onbegroeid of schaars begroeid met pioniervegetaties (bijv. Helm). Bijhouwer beschrijft ook struikheidebegroeiingen en duingraslandvegetaties van droge kalkarme respectievelijk kalkhoudende bodem, die qua soortensamenstelling weinig verschillen met de nu nog

Oeverkruid, vrijwel verdwenen uit de Schoorlse duinen.

aanwezige begroeiing. Het meer landinwaarts gelegen duin wordt door Bijhouwer en anderen nauwelijks beschreven. Hoewel hier waarschijnlijk al vrij veel bos voorkwam, lijkt het aannemelijk dat de vegetaties van de niet beboste delen overeenkwamen met de hiervoor beschreven typen.

huidige situatie

Van de situatie rond 1900 is thans weinig meer over. Een deel van de rijke valleivegetaties verdween direct door de naaldhoutaanplant, de rest heeft ernstig onder de verdroging geleden. In de niet beboste valleien treffen we nu hoofdzakelijk een soortenarme heide aan, die overwegend uit Dop- en Kraaiheide bestaat. De dopheide lijdt een kwijnend bestaan. Hetzelfde geldt voor andere overblijfselen uit een vochtiger verleden, zoals Drienerfzegge, Pijpestrootje en een enkele Gagelstruik. Naar Parnassia,

Klein Wintergroen, nog maar op een paar plaatsen aanwezig.

Zonnedaauw, Veenpluis, Moeraswolfsklauw en andere gevoelige vochtige valleisoorten zal men vergeefs zoeken. Een illustratie van deze aftakeling geeft figuur 2 en fig. 51 in Bakker et al. (1979).

Tijdens de aanleg van het Vogelmeer in de zestiger jaren kwam een aantal van de verdwenen soorten terug. De eerste jaren was vooral het herstel van pioniersoorten van natte, kalkarme bodems opvallend. Thans zijn de meeste soorten weer verdwenen tengevolge van een verdere daling van het grondwater en de overbesteding van het meer door de talrijke meeuwen. Iets vergelijkbaars deed zich voor in een uitgraving in de Pirolavallei in de zestiger jaren, waar weer Zonnedaauw, Moeraswolfsklauw en Rietorchis werden gevonden. Ook hier daalde het grondwater nadien weer zo sterk dat de soorten opvallend achteruitgingen of geheel verdwenen. Deze voorvallen geven echter duidelijk aan welke regeneratiemogelijkheden er in het terrein bestaan, indien men kiest voor het herstel van het vochtige valleimilieu. Een drietal terreinen in de Schoorlse boswachterij is potentieel zeer geschikt voor de vestiging van pioniervegetaties van kalkarme bodems. Dit zijn de Hargerplas, gedeelten van de Brouwerskom en de zandafgraving ten zuiden van de Pirolavallei. Juist deze gebieden zijn echter door Staatsbosbeheer opengesteld als speelterreinen, hetgeen overbetreding en soms eutrofiëring veroorzaakt, die dit soort vegetaties weinig kans laten. De begroeiing van de droge duinhellingen is, zoals in ander verband al duidelijk werd, het minst veranderd. Dit geldt althans waar zij niet onder naaldbos is verdwenen.

Samenvattend kunnen we stellen dat het Schoorlse duingebied een aantal decennia geleden nog was gekenmerkt door uitgebreide, rijk ontwikkelde vochtige valleivegetaties van voornamelijk kalkarme, natte en vochtige bodems en lokaal kalkhoudende bodems in allerlei successiestadia. Deze zijn vrijwel geheel verdwenen. Om nu vergelijkbare vegetaties te vinden moet men naar de Waddeneilanden of het Zwanenwater gaan.

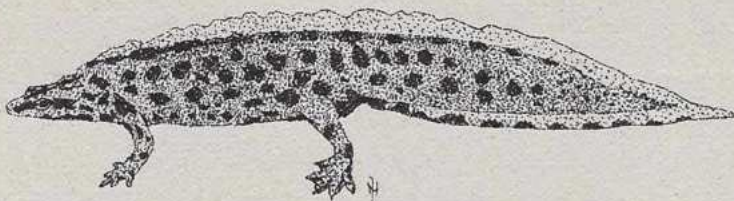
2.4. Het leven in de duinplasjes

Van de oorspronkelijk aanwezige grote oppervlakten open water is in de Schoorlse duinen niet veel meer over. Het Vogelwater is het enige van formaat en is het resultaat van een uitgraving in de zestiger jaren. Verder zijn er nog een paar kleinere poelen. Het water in de kalkarme duinen is van nature zeer voedselarm. De zuurgraad schommelt rond de 5 en het water bevat weinig calcium en magnesiumionen. Van de kleine poelen zijn recente macrofaunagegevens beschikbaar. Er zijn in de poelen grofweg drie categorieën plassen te onderscheiden, met elk een min of meer karakteristieke fauna:

- Tijdelijk droogvallende poelen: hier kunnen alleen beesten overleven die goed kunnen vliegen, zoals waterwantsen en kevers, of beesten die maar een deel van hun levenscyclus in het water doorbrengen, zoals muggenlarven;
- Permanent waterhoudende poelen die sterk worden beïnvloed door recreatie. Het gaat hier om drie duinplasjes in een vrij vochtige vallei ten zuiden van de Hargerzeeweg. Hier vingen we verschillende kever- en wantensoorten, waarvan er één kenmerkend is voor kustwateren. Verder libellen- en muggenlarven. Het is duidelijk dat de recreatie het waterleven ernstig heeft verstoord, zowel direct als indirect door de vernieling van oever- en waterplantenvegetaties.
- Min of meer ongestoorde, permanent waterhoudende poelen: hier zijn verschillende soorten kevers en wantsen en zeer veel pluimmuglarven gevangen. De muggenlarven dienen als voedsel voor libelle- en salamanderlarven, die in groten getale voorkomen.

Het Vogelwater is niet beïnvloed. Uit RIN-gegevens (1971) blijkt dat het oorspronkelijk voedselarme water sterk is geëutrofiëerd door meeuwen. Ook recente botanische gegevens duiden erop dat van het voedselarme karakter weinig meer over is.

In het algemeen geldt dat het waterleven in de plasjes en plassen in de Schoorlse duinen maar zeer matig is ontwikkeld. Het voedselarme karakter van weleer komt nauwelijks meer tot

Kleine watersalamander (manjetje)

uiting in oever- en watervegetaties, evenmin is er sprake van een fauna die kenmerkend is voor duin of kust. In vergelijkbare duinterreinen, zoals het PWN-gebied en het Zwanenwater komen deze wel voor. In het algemeen zijn de Schoorlse wateren te klein, te ondiep en verstoord door mensen of overbested door meeuwen. Er zijn echter nog steeds goede mogelijkheden voor een rijk waterleven, omdat het in grote lijnen nog steeds de potentie bezit om voedselarme watermilieu's te creëren. Daarbij dient bedacht dat deze landelijk en regionaal steeds zeldzamer zijn geworden door de eutrofiëring van het oppervlaktewater. Het is daarom wenselijk dat het duinbeheer een herstel van het milieutype nastreeft.

2.5. Vogels

De Schoorlse duinen zijn vooral van belang voor broed- en overwinterende vogels. Daarnaast vertoeven er vele trekvogels enkele dagen tot hooguit een week. Een exact beeld van de vogelbevolking is niet te geven omdat daarvoor veel gegevens ontbreken. De voor dit artikel gebruikte gegevens zijn afkomstig van enkele ornithologen die het terrein al jaren bezoeken. Van verschillende vogelsoorten is bekend of ze in het gebied achteruitgaan en van een aantal weten we ook ongeveer wat de oorzaken hiervan zijn. Veel van de in de duinen broedende vogels trekken 's winters weg.

Voor de meesten wordt de situatie steeds slechter, o.a. door toename van pesticidgebruik in de overwinteringsgebieden en de zich uitbreidende Sahelwoestijn, maar ook binnen de duinen treden veranderingen op die de broedvogelstand negatief beïnvloeden zoals:

- verdroging van de duinen
- toename recreatie, vooral in het voorjaar en de zomer
- bosbouwwerkzaamheden, veelal grootschalig en met zwaar materieel uitgevoerd
- jacht en eierrapen.

Hieronder wordt een globale

schets van de vogelbevolking gegeven en geprobeerd eventuele veranderingen te verklaren.

Vochtig open duin

De broedvogels van het vochtig open duin zijn de laatste decennia door verdroging sterk achteruitgegaan. Op een paar open, vochtige plaatsen broeden nog enkele paren Slobeenden en Kieviten. Grutto, Tureluur en Zomertaling zijn sinds 1975 verdwenen.

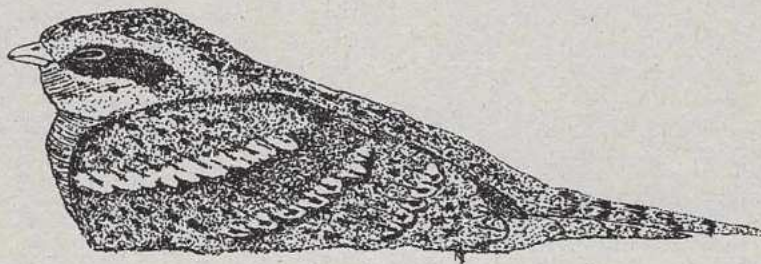
Droog open tot half open duin

De wulpenstand is de laatste decennia teruggelopen en schommelt nu rond de tien paar. De tapuitenpopulatie is ook sterk achteruitgegaan. Hier speelt mee dat door de myxomatose de konijnenstand is gedecimeerd (Tapuiten prefereren konijneholten als broedplaats). De Paapjes zijn sinds 1968 helemaal verdwenen en het aantal Roodborsttapuiten is ook laag: het schommelt tussen nul en vier paar. De Boomleeuwrik is sinds 1977 verdwenen. De Boompieper is ook een aantal jaren niet tot broeden gekomen maar is sindsdien een paar jaar weer in bescheiden aantal aanwezig.

Hoewel de oppervlakte open tot half open duin groot is broeden de daarvoor kenmerkende vogels er in lage dichtheden. De meeste soorten zijn de laatste jaren achteruitgegaan of zelfs verdwenen. Dit is des te zorgwekkender omdat de oppervlakte droog duingebied de laatste decennia juist sterk is toegenomen ten koste van de natte duinvalleien.

De oorzaken liggen voor een groot deel in de overwinterings-

Nachtzwaluw, de laatste jaren in aantal afnemende broedvogel

gebieden maar voor een deel ook in het broedgebied. Van Wulp, Tapuit, Paapje en Boomleeuwrik is bekend dat ze door toename van de recreatie achteruitgaan (Van der Zande e.a. 1980, Don 1980).

Bos

In de meer en hoger begroeide duinen zijn Grasmus en Kleine barnsijs sterk achteruitgegaan. De Grasmus gaat in heel Nederland achteruit en de Barnsijspopulatie zakt na een spectaculaire uitbreiding van het areaal terug naar een lager niveau. Langs de bosranden broedt een wisselend aantal Nachtzwaluwen (2-9 paar), de laatste jaren gaat het echter om enkele paren. Een van de oorzaken van de achteruitgang is de toename van de recreatie (Woutersen, 1976).

De meeste vogelsoorten en de hoogste aantallen komen voor in de binnenduintrand. In de naaldbossen broeden een paar karakteristieke soorten als Zwarte mees en Kuifmees, beide in een tiental paar. Het broeden van Goudhaantjes heeft een invasieachtig karakter; sommige jaren heel weinig maar andere jaren meer dan twintig paar. Sinds 1979 zit er een roepende Zwarte specht, maar broeden is nog niet met zekerheid vastgesteld. De broedvogels van het naalddhout komen altijd in lage dichtheden voor zodat het naaldbos eigenlijk vogelarm is.

Roofvogels en uilen

Van de roofvogels komen alleen Torenvalk (1-2 paar) en Boomvalk (5 paar) tot broeden. Het aantal overwinterende roofvogels is laag, het gaat meestal om enkele Sperwers, Smellekens, Buizerden en soms een Slechtvalk. Soms zwerven er Blauwe kiekendieven rond.

Vroeger broedden er tientallen paren Ransuilen maar dat is teruggelopen tot slechts enkele paren. Deze tendens is ook in andere duingebieden te zien en de oorzaak is nog niet duidelijk. Verder broedt de bosuil er sinds 1975 met twee tot drie paar.

Meeuwen

De Schoorlse duinen zijn bekend om de grote en gevarieerde meeuwenkolonie. Vooral het aantal Storm- en Zilvermeeuwen is de laatste decennia spectaculair gegroeid. Voor de stormmeeuwen is het de grootste kolonie in Nederland. De laatste jaren broeden er enkele paren Zwartkopmeeuwen en het lijkt er op dat het hier gaat om een definitieve vestiging buiten het huidige verspreidingsgebied.

Duidelijk is dat het met de vogels van het open tot half open duin slecht gaat. De vogels die van vochtige omstandigheden houden zijn sterk in aantal achteruit gegaan of helemaal ver-

dwenen. Ondanks de toename van de oppervlakte droog open duin zijn de hiervoor kenmerkende soorten eveneens sterk achteruit gegaan.

2.6. Zoogdieren

Het huidige voorkomen van zoogdieren in de duinen is voor een belangrijk deel bepaald door het jachtbedrijf in heden en verleden. Het belangrijkste jachtwild was eeuwenlang het Konijn naast Patrijs, Fazant en Haas. Het konijn is hier in de middeleeuwen gekomen, al of niet uitgezet door de mens, en weet zich sindsdien met succes te handhaven. Voorts zijn ook nog enkele hazen aanwezig.

De Vos is rond 1600 uitgeroeid, maar heeft zich sinds een

paar jaar weer gevestigd. Muizen, Spitsmuizen, Mollen, Eekhoorns en de kleine marterachtigen (Wezel, Bunzing en Hermelijn) zijn hier waargenomen of vermoedelijk waargenomen. Inventarisaties van deze beesten zijn ons echter niet bekend.

In het niet-reservaat gedeelte wordt de jacht verpacht door het ministerie van Landbouw, directie Faunabeheer. Het beheer van de fauna is dus niet in handen van het SBB. De jacht is verpacht met alleen beperkingen voor de Houtsnip; dit betekent dat kleine roofdieren en Vos vogelvrij zijn. Gezien de onverklaarbare achteruitgang van Hermelijn en Bunzing in het aangrenzende NH-duinreservaat is het droevig dat deze dieren nog bestreden mogen worden. Overigens is niet bekend of pachters ook werkelijk roofdieren bemachtigen.

In het reservaatgedeelte wordt niet gejaagd, ook niet in eigen beheer. Gelukkig vindt men het niet noodzakelijk om de konijnen te bestrijden. Traditioneel zijn duinbeheerders geen vrienden van het konijn. Door myxomatose-epidemieën in de jaren vijftig werd het dier bijna uitgeroeid, maar inmiddels nemen ze weer in aantal toe. Konijnen worden door sommigen schadelijk genoemd. Maar ze zijn ook op te vatten als duinbeheerders die door het grazen vegetaties kort en daardoor bloemrijk houden. Dit effect is te vergelijken met dat van grazende schapen op heide.

2.7. Invloeden van de mens

Van oudsher hebben de Schoorlse duinen een zeer marginale landbouwfunctie gehad. Men weidde er vee en haalde er ruigte, hooi en hout. Daarnaast is er lange tijd zand gewonnen voor stadsuitbreiding en kalkzandsteenindustrie. Aan deze laatste activiteit is eerst rond 1960 een einde gekomen.

Aan het eind van de 19^e eeuw werd een andere activiteit geïntroduceerd: bebossing. Tussen 1861 en 1871 ondernam Staring de eerste pogingen om te onderzoeken of een economische en rendabele houtproductie mogelijk was. Het succes was gering en eerst aan het begin van deze eeuw werd door het pas opgerichte Staatsbosbeheer de bebossing weer ter hand genomen. In eerste instantie was het de bedoeling de stuivende duinen vast te leggen. Naarmate echter de crisis van de dertiger jaren groter werd, ging

Konijn: vriend of vijand?

de duinbebossing steeds meer als werkverschaffingsproject dienen. Er waren zoveel mannen te werk gesteld dat het aan het eind van de middag wel leek of de poorten van een fabriek werden geopend. Tot 1938 is op grote schaal bebost, zodanig dat thans ca. 40% van de totale oppervlakte met naaldbos is bedekt.

Een andere activiteit geldt het beheer van de zeereep. Veelvuldig is en wordt helm geplant. Door de voortdurende kustafslag komt de zeereep steeds meer naar binnen. Afhankelijk van de plaats wordt ofwel voor een naar binnen laten rollen van de zeereep gekozen, of wordt er zoveel mogelijk naar gestreefd de zeereep op z'n plaats te laten liggen en na stormvloed te herstellen.

Het tegengaan van verstui-vingen elders in het duin is een andere belangrijke activiteit. Nagenoeg overal worden verstuingen uit alle macht bestreden door het leggen van takken en/of het planten van helm.

Recreatie

De laatste decennia is de recreatie sterk toegenomen, zodanig zelfs dat het op het moment een van de bedreigingen van de natuurwaarden is. Het duin is alleen toegankelijk voor wandelaars en fietsers. Alleen bij Schoorl aan Zee ligt in het duingebied een groot parkeerterrein, bij de andere ontsluitingspunten moeten bezoekers hun auto daarbuiten kwijt zien te raken. Vooral in het beboste gedeelte ligt een dicht net van onverharde paden en door het hele duingebied lopen een aantal met kleischelpen verharde fietspaden. Op een oude zandafgraving vlakbij het dorp Schoorl is kort geleden een bezoekerscentrum geopend. In het midden van het gebied ligt het mini-restaurant 'de Berenkuil' met een op warme dagen druk bezocht terras. Af

en toe worden er trim-, hardloop en cycle-cross wedstrijden georganiseerd. Voor ruiters zijn er verschillende aparte ruitersporen. De bezoekers mogen hun hond meenemen, mits deze is aangelijnd.

Voor de drogere delen van de duinen zijn door hun meest schaarse begroeiing kwetsbaar; door intensieve betreding kan de vegetatie gemakkelijk veranderen of verdwijnen. De gevolgen van de recreatie zijn dan ook vrijwel altijd negatief.

Op lagere, vochtiger plaatsen zal de bodem verdichten waardoor tredplanten en meer algemene storingssoorten de overhand krijgen. Het gaat vrijwel altijd om oorspronkelijke duinplanten die het veld ruimen voor algemenere, niet karakteristieke soorten en er is dus sprake van nivellering.

Op hogere en droge plaatsen kan de vegetatie helemaal verdwijnen en ontstaan stuifplekken. Dit is heel duidelijk te zien bij overbetreden heideterreinen: de heide is toch al verdroogd en kan zich daardoor nog moeilijker herstellen. Zulke plekken worden meestal met takken vastgelegd. De afbraak van die takken zorgt voor een verrijking van de bodem waardoor er storingsplanten als Boskruiskruid en Wilgenroosje kunnen groeien. Deze begroeiingen zijn weinig kenmerkend voor de kalkarme duinen.

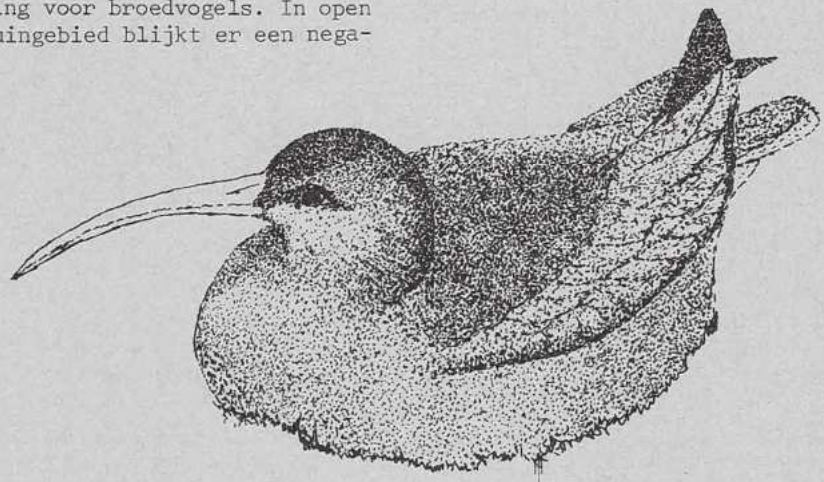
Op de fauna is de recreatie op drie manieren van invloed; door biotoopverandering of -vernietiging, verstoring en versnippering van rustgebieden. Door bodemverdichting en verandering en beschadiging van de vegetatie zullen fourageer- en nestgelegenheid afnemen. Recreatie is een directe en indirecte verstoring voor broedvogels. In open duingebied blijkt er een nega-

tief verband te bestaan tussen recreatie en het voorkomen van Braamsluiper, Wulp, Tapuit, Paapje en Boomleeuwerik (Van der Zande e.a., 1980, Don, 1980). Bovendien is ook de nachtzwaluw sterk verstoringsgevoelig.

2.8. Voorlopige balans

De voorgaande paragrafen hebben duidelijk gemaakt dat de natuurwaarden in de Schoorlse duinen vrij ernstig zijn achteruit gegaan sinds ongeveer 1900. Dit deels als gevolg van kustafslag, maar vooral van naaldbosbebossing die leidde tot het directe verlies aan kenmerkende vegetatie en dynamiek en indirect tot verdroging. Vooral het oorspronkelijke natte of vochtige valleimilieu heeft hieronder geleden. Het grote areaal aan naaldbos en het stringente beheer dat verstuingen onmogelijk maakt heeft de natuurlijke dynamiek de das om gedaan en daarmee het voortbestaan van karakteristieke milieu's de pas afgesneden. Voorts is de recreatiedruk dermate groot dat planten, dieren en landschap er een extra aftakeling door ondergaan.

Deze ontwikkelingen vragen om bezinning en daarop aansluitend een doelmatig beheer waarbij in het beleid ten aanzien van naaldbos en recreatie de grootste veranderingen gerealiseerd moeten worden. Ook regeneratiemogelijkheden dienen te worden onderzocht. In dit perspectief wordt hierna eerst aangegeven in welk opzicht het beheer van de Schoorlse duinen op deze situatie kan inspelen. Daarna volgt een toetsing van de gangbare praktijken en van het MTP zoals het Staatsbosbeheer dat heeft opgesteld.

Broedende Wulp, een zeer verstoringsgevoelige vogelsoort.

3. Beheer

3.1. Vanuit natuurbehoudsoogpunt gewenst beheer

Doelstellingen

Zoals in de nota Landelijke Milieukartering (5.3.A.) van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening staat aangegeven wordt het Schoorlse duingebied gerekend tot die gebieden met vrijwel overal natuurlijke elementen van nationale betekenis. Bovendien staan de Schoorlse duinen op de nominatie om met de overige duinen ten noorden van Wijk aan Zee een nationaal park te worden. De Nota Landelijke Gebieden, (3^e Nota Ruimtelijke Ordening) geeft aan natuurbehoud prioriteit. Streek- en bestemmingsplan sluiten daarbij aan. Het is ons inziens dan ook vanzelfsprekend het beheer van dit gebied er op te richten om deze natuurlijke elementen te handhaven en zo mogelijk de natuurwetenschappelijke betekenis ervan te vergroten.

Dit laatste is mogelijk door in het Schoorlse duingebied een zo gedifferentieerd mogelijk milieu na te streven. Hierbij dient vooral gelet te worden op aspecten als: geomorfologie, flora en fauna. Als graadmeter van datgene wat hierbij haalbaar is, kunnen de huidige en vroegere situatie in het Schoorlse duingebied gebruikt worden. De volgende sub-doelstellingen kunnen daaraan worden toegevoegd (zie ook figuur 3):

- Voor de strook duinen die direct aan de Noordzee grenzen is naast de natuurwetenschappelijke functie ook de functie als zeewering van belang.
- Gezien de cultuur-historische waarde en mogelijke overlast door overstuiving voor aangrenzende gebieden dient voor de binnenduintrandzone een beheer te worden uitgestippeld dat rekening houdt met deze zaken.
- In het middengebied - het overgrote deel - is natuurbehoud de enige maatgevende doelstelling.

Practische uitvoering

Bij het vertalen van de doelstellingen in een praktisch beheer dient het Handboek voor Natuurbeheer van het R.I.N. (1979) als leidraad gebruikt te worden. Voor de verschillende deelgebieden kunnen we het vol-

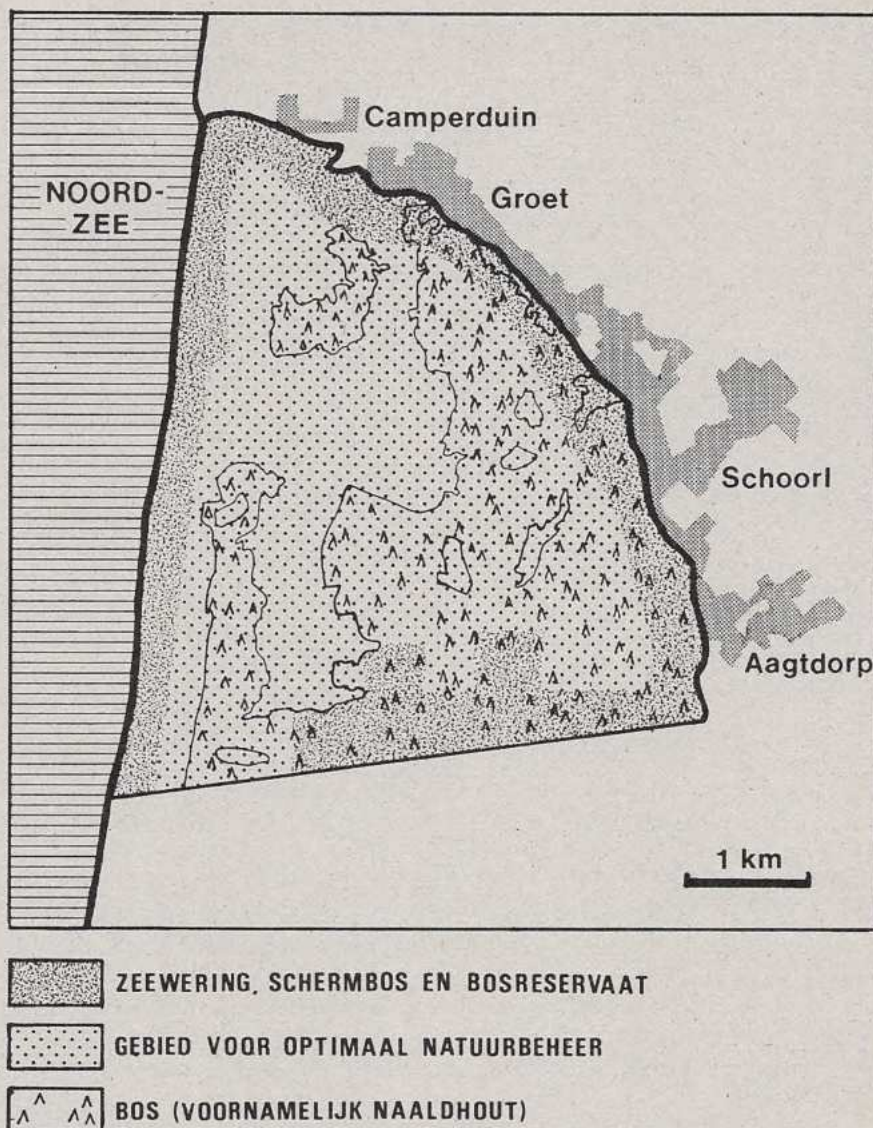

Fig. 3. Ruimtelijke weergave van het gewenste beheer in de Schoorlse duinen, waarbij natuurbehoud in het gehele gebied hoofddoelstelling moet zijn, met verschillende neven-doelstellingen in de randzones.

gende opmerken t.a.v. het beheer:

1. Zeewerende duinen

Het kustgedeelte van de Schoorlse duinen is aan afslag onderhevig. Voor de buitenste duinenrij betekent dit dat een langzame verplaatsing landinwaarts onvermijdelijk is. Door deze afslag zal tevens daling van de grondwaterstand plaats vinden, vooral in het gebied direct grenzend aan de zeereep.

Bij de landinwaartse verplaatsing van de buitenste duinenrij dient ervoor te worden gezorgd dat geen overstuiving van de direct achter deze rij gelegen valleien plaats vindt. Er zou zelfs naar gestreefd moeten worden de valleien, die reeds sterk overstoven en daardoor zowel in geomorfologisch als in vegetatiekundig

(ook door verdroging) opzicht sterk in waarde zijn gedaald, weer vochtig te maken. Hiertoe is maaiveldsverlaging noodzakelijk. Met behulp van bulldozers kan een verlaging van een halve à een hele meter worden bewerkstelligd, waarbij het te verplaatsen bodemmateriaal op de aangrenzende zeereep gedeponeerd kan worden. Bij het verdiepen van valleien dient een aantal richtlijnen in acht te worden genomen, zoals vermeld in het Handboek voor Natuurbeheer (RIN, 1979) en Bakker et al, (1979).

Een mooi voorbeeld van de resultaten van deze ingreep is te vinden in de buitenste duinzone bij het Botgat te Groote Keeten.

2. Binnenduinrandzône

Bij het beheer van deze duin-zône dient met de volgende aspecten van dit gebied rekening te worden gehouden:

- vanuit cultuur-historisch oogpunt vormt deze zône, vanwege zijn grote hoogte en opvallende aanwezigheid in het achterliggende polderland een bijzonder element;
- het gevaar voor overstuiving van aangrenzende bebouwing en poldergebied is niet denkbeeldig, zodat het handhaven van een bosbegroeiing als zand- en windscherm gewenst is, zoals op erosiegevoelige, onbeschutte hellingen.

Beide punten maken dat het beheer van deze zône voor een belangrijk deel in z'n huidige vorm gehandhaafd kan blijven.

Het aantasten van de geomorfologie van dit gebied door het met bulldozers vernielen van duinvormen met het doel een egale duinhelling te creëren ten behoeve van een gemakkelijker bosbeheer is een kortelings in zwang geraakte praktijk die, hier en overal elders in het duingebied, volledig is af te keuren (zie Duin 1979 nr. 1 en 1981 nr. 1).

In deze zône kan er naar gestreefd worden het naaldbhoutbestand geleidelijk te vervangen door het van nature in de duinen aanwezige en ecologisch veel rijkere loofbos. Hiervan zijn al fraaie voorbeelden aanwezig, waar de diversiteit gehandhaafd kan worden door verschillende successiestadia naast elkaar te laten voortbestaan (te bereiken d.m.v. natuurtechnische maatregelen).

3. Overig duingebied

Dit gebied komt, vanwege z'n ligging tussen de zeevarende duinen en de binnenduinrand, in aanmerking voor een zo optimaal mogelijk natuurbeheer. Bij het nastreven van een zo groot mogelijke ruimtelijke variatie van milieu-eigenschappen dienen twee zaken voorop te staan:

- het uitgestrekte naaldbhoutbestand dat hier aanwezig is, dient vanwege z'n uniforme karakter, geringe soortenrijkdom en het versluieren van de geomorfologie waar mogelijk vervangen te worden door vegetaties die van nature in dit gebied thuishoren.
- het grondwater in het Schoorlse duingebied is in de afgelopen halve eeuw zeer sterk

gedaald (zie par. 2.1.). Het beheer dient erop gericht te zijn de daardoor verdroogde valleien weer vochtig te laten worden. Gedeeltelijk herstel van de hydrologische situatie of op z'n minst het voorkomen van een verdere grondwaterstandsval is mogelijk door het naaldbosoppervlak aanzienlijk te reduceren. Daarnaast dient maaiveldverlaging te worden toegepast. Daartoe staan twee methoden ter beschikking:

- uitschuiving met bulldozers
- uitstuiving tot op het grondwater.

Gezien de ligging van de valleien, midden in het duingebied, en vanuit geomorfologisch oogpunt verdient de laatste methode verre de voorkeur. Voor de praktische uitvoering wordt verwezen naar Bakker et al (1979) en RIN (1979). Uitstuiving kan eventueel op gang gebracht en gestimuleerd worden door het losmaken van de bodem met bulldozers. In de heidegebieden die verloren zullen gaan bij deze uitstuiving zal uiteindelijk een veel soortenrijker vochtige heidevegetatie ontstaan. Bij het opnieuw vochtig laten worden van valleien dienen een aantal zaken niet uit het oog te worden verloren:

- de 'belangen' van de broedvogelkolonies
- de cultuur-historische en natuurwetenschappelijke waarden van enige gedeelten van het naaldbos (bijv. de aanwezigheid van Denneorchis). Hoewel deze waarden minder karakteristiek voor de duinen zijn dan die van de landschapstypen die

hier van nature voorkwamen (zie Londo, 1976), kunnen één of meerdere kleine reservaten gesticht worden. De hiervoor in aanmerking komende gebieden bevinden zich vooral langs de zuid- en zuidoostgrens van het gebied.

- de geohydrologische situatie dient gestabiliseerd te worden. Hiertoe is contact gewenst met:

- a. Het P.W.N. betreffende de winning van grondwater direct ten zuiden van de gemeentegrens Bergen-Schoorl. De te winnen hoeveelheden dienen teruggebracht of gestabiliseerd te worden en wel zodanig dat over het jaar en in de loop der jaren steeds dezelfde hoeveelheid gewonnen wordt. Deze constant te winnen hoeveelheid mag zeker niet meer dan 2 miljoen m³/jaar bedragen. (thans ca. 2 à 4 mln. m³)
- b. Waterschap Het Lange Rond. De peilen van de aangrenzende polders dienen gehandhaafd te blijven. De peilen van de meer landinwaarts gelegen polders mogen geringe veranderingen ondergaan, bij een dergelijke ingreep dienen de gevolgen voor de grondwaterstand in de duinen te worden nagegaan en dienen zo nodig tegenmaatregelen te worden genomen.

Andere beheersmaatregelen, die kunnen bijdragen aan de natuurlijke diversiteit van het gebied dienen eveneens overwogen te worden. In het algemeen zijn dit locale of geleidelijk werken-

In Schoorl worden dennenbossen met prikkeldraad beschermd ...

de maatregelen, die tot doel hebben een bepaald successiestadium in de vegetatie op te roepen en/of te handhaven. Hierbij valt te denken aan afplaggen, maaien van grazige of ruigte-vegetaties (waarbij afvoer van het maaisel nodig is!), het kappen van struweel en een zeer extensieve vorm van beweiding (zie ook RIN 1979, Oosterveld 1979, Bakker et al. 1979).

3.2. Recreatie

Het recreatie-beleid van het SBB is op een aantal punten ambitieus en op andere punten ondoorgrondelijk.

In het noordelijk deel wil men nieuwe, niet-duingebonden recreatievoorzieningen creëren op plaatsen waar de herstel mogelijkheden voor het vochtige duinvalleimilieu groot zijn en waar de draagkracht van het terrein gering is (duinheide). Er wordt gedacht aan een tweede uitspanning à la De Berenkuil, terwijl enkele kilometers verder in Groet al verschillende café's en patatkramen aanwezig zijn.

In het steile binnenduintrandbos bij Schoorl slaan spontaan beuken op. Volgens het SBB laten beuken, in tegenstelling tot eiken, zo weinig licht door dat de ondergroei verdwijnt en de kans op stuifplekken door overmatige betreding toeneemt. Daarom is het SBB begonnen met het kappen van de beuken in plaats van het inrasteren van de binnenduintrand. Dit komt neer op het aanpassen van het duin aan de recreatie in plaats van andersom.

... terwijl de laatste vochtige gebieden, met een kwetsbare natuurlijke vegetatie, worden vrijgegeven voor de rekreatie.

Als de hoofddoelstelling van het gebied natuurbewoud is moeten de recreatiebelangen hier minder zwaar wegen. Gezien de grote behoefte aan ruimte voor open lucht recreatie en de natuurlijke beperkingen van het terrein moet gekozen worden voor extensieve, duingebonden recreatievormen. Voor intensieve recreatie kan geen plaats worden ingeruimd. Om het gewenste extensieve recreatiebeleid te realiseren zijn verschillende hulpmiddelen voorhanden:

1. Terugdraaien van niet duingebonden recreatievoorzieningen en activiteiten.

In vergelijking met verschillende andere duingebieden is het niveau van de recreatievoorzieningen in Schoorl achtergebleven. Dit is een gunstige uitgangssituatie omdat het terugdraaien van een bestaande situatie veel moeilijker is dan het tegenhouden van een geplande ontwikkeling. Voor de Schoorlse duinen betekent dit:

- het niet langer toestaan van grote, georganiseerde trimlopen en cycle-cross wedstrijden,
- sanering ruitersporen,
- verbod voor honden.

2. Zonering

Door het nastreven van een zonering kan de recreatiedruk gereguleerd worden, waarbij de draagkracht van het terrein maatgevend moet zijn. Hoewel draagkracht een vaag begrip is kan gesteld worden dat bossen recreatie beter verdragen

dan heide of restanten van vochtige valleien.

Goede hulpmiddelen om de zonering te verwezenlijken is het uitzetten van duidelijk gemarkeerde wandelroutes, goede situering van parkeerterreinen en andere voorzieningen. Een nieuwe uitspanning in het noordelijk deel van de boswachterij in een kwetsbaar terreingedeelte staat haaks op een verantwoorde zonering.

3. Inrastering

Zeer verstorings- en betredingsgevoelige terreingedeelten moeten worden ingerasterd. Kwetsbare stukken zijn met heide begroeide duinhellingen, restanten van natte duinvalleien en de binnenduintrand. Nadelen van inrastering zijn landschappelijke ontsiering (Artis-effect) en het idee dat bezoekers kunnen krijgen dat niet ingerasterde stukken vrij toegankelijk zijn. Desondanks zal voor sommige stukken toch inrastering nodig zijn.

4. Educatie

Door het plaatsen van voorlichtingsborden bij de ingangen en langs wandelroutes kan bezoekers duidelijk gemaakt worden hoe ze met het duin om dienen te gaan. Het bezoekerscentrum kan hierbij ook een belangrijke rol spelen.

5. Voldoende en consequent optredend toezicht

De voorgestelde maatregelen moeten worden gezien als hulpmiddelen om het natuurbewoud als primaire doelstelling te verwezenlijken. Op zich zijn het allemaal maar deeloplossingen en geen enkele is voldoende om de negatieve recreatie-invloeden geheel weg te nemen. De uiteindelijke oplossing zal moeten komen van een beheer waarbij het natuurbewoud de leidraad is.

3.3. Beoordeling van het huidige en geplande beheer

Aan de hand van in het 'Middellange Termijnplan Schoorlse duinen 1978-1988' (MTP) voorgestelde en door onszelf geconstateerde ingrepen, bespreken wij hier het huidige en in de toekomst te verwachten beheer in de Schoorlse duinen.

Eén van de grootste manco's van het MTP is dat er geen doel-

stellingen in te vinden zijn waar de voorgestelde ingrepen aan getoetst kunnen worden. Dit brengt met zich mee dat er een soms onsamenvattend en daardoor ook wel eens intern tegenstrijdig beheer wordt voorgesteld. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- *Heidevelden* worden binnen het z.g. natuurterrein 'als een bijzonder kostbaar element beschouwd' (MTP, blz. 16), in 'bos met natuurlijke ontwikkeling' worden ze echter uitdrukkelijk 'niet aan dat recreatieve gebruik onttrokken' (MTP blz. 13) en krijgen daarom niet de bestemming natuurterrein. Binnen de bestemming schermbos* komt op dit moment heide voor, dat zal worden omgezet in loofbos (MTP blz. 9).
- *Vergravingen*. In MTP blz. 19 staat letterlijk over wegenaanleg dat 'die aanzienlijke vergravingen zouden eisen, en (...) daarom in strijd zijn met de uitgangspunten van het gehele duinbeheer'. Vergravingen (afvlakkingen genoemd) t.b.v. het planten van schermbos is toegestaan.
- *Schermbos* wordt o.a. aangeplant 'waar waardevolle vegetatietypen door verstuiwing worden bedreigd'. (Beheersrapport, blz. 2). Als men deze vegetaties wil behouden moet men ze echter niet vervangen door een ander, nl. bos, maar een beheer voeren dat per vegetatietype zal verschillen. Voor maatregelen t.b.v. behoud komen in aanmerking het planten van ter plaatse thuishorende gewassen (loofhout, duindoorn, helm, afhankelijk van de situatie) of het leggen van takken (bijv. denmetakken) waaronder zich dan langzamerhand een natuurlijke vegetatie kan ontwikkelen. Het SBB maakt wel gebruik van stammen en takken om kleine stuifplekken vast te leggen.
- Wat de *verstuiwing* betreft: het is de bedoeling die tegen te gaan. Zou erosie niet in de hand worden gewerkt door machinaal planten, afvlakken, houtafvoer en aanvoer van plantgoed?
- In 'bos met natuurlijke ontwikkeling' zal regelmatig worden gedund. De invloed hiervan op flora en vogelleven zal worden onderzocht. De in-

greep 'dunnen' is in wezen in tegenstelling met 'natuurlijke ontwikkeling' maar kan onder bepaalde omstandigheden éénmaal (niet regelmatig) gewenst zijn om de natuurlijke ontwikkeling sneller een kans te geven. De invloed van deze ingreep op flora en fauna moet echter *van tevoren* worden onderzocht. Eventueel kan het RIN om nadere informatie worden gevraagd.

- Onder natuurterrein valt de *meewuizenkolonie*. Ook hier geldt dat men de bestrijding moet heroverwegen en daarvoor eerst literatuur- en veldstudie moet plegen. Overigens is het onlogisch zelf eieren te dompen en geen recreanten toe te laten i.v.m. de door hen veroorzaakte verstoring.
- *Blauwe reigers*. Het doet vreemd aan dat men alleen op bepaalde plaatsen een kolonie wil 'toelaten' (MTP blz. 11). Hier gaat bosbouw kennelijk boven de fauna.

Voorts valt uit het MTP niet op te maken of de voorgestelde ingrepen zijn gebaseerd op een inventarisatie van planten en dieren van de Schoorlse duinen. Aangenomen moet worden dat dit slechts zeer ten dele het geval is, wat tevens maakt dat de situering van de ingrepen vrij willekeurig is.

Teneinde een beoordeling van het huidige beheer mogelijk te maken dient het getoetst te worden aan de doelstellingen die o.i. gehanteerd dienen te worden.

Zoals reeds in par. 3.1. is gesteld, dient het natuurbeheer in een gebied erop gericht te zijn de natuurwaarden van dat gebied te handhaven of te ver-

groten. Slechts voor de direct aan zee grenzende duinstrook telt de zeeverende functie zwaarder dan de natuurbehoudsfunctie, terwijl voor de binnenduinstrandzone geldt dat maatregelen ter voorkoming van overstuiving van de binnenduinhelling, bebouwing en landerijen het zwaarst kunnen wegen.

Overigens is deze visie terug te vinden in 'Richtlijnen voor de planning op lange termijn voor de boswachterij Schoorl' (MTP), waar gesproken wordt van 'beheer gericht op het behoud, en waar mogelijk de verdere ontwikkeling, van de natuurwetenschappelijke en landschappelijke waarden'. Als voorbehoud wordt daarbij gemaakt dat dit niet strijdig dient te zijn met kustbescherming en waterwinning.

Wanneer aan de hand van deze doelstelling en het Handboek voor Natuurbeheer (RIN 1979), SBB-beheer beoordeeld wordt, dan blijkt het volgende:

Bebossing

Naaldbossen komen van nature niet in de duinen voor. Omdat daarnaast flora, fauna en geomorfologie aangetast worden bij het aanleggen ervan en gezien het verdrogende effect op de omgeving, is bij het aanplanten van naaldbomen de uiterste terughoudendheid geboden. Slechts aan de binnenduinstrandzone is dit bij dreigende verstuiwing toegestaan, al verdienen in dat geval natuurlijker begroeiingstypen veelal de voorkeur. In de rest van het duingebied dienen grote delen van het naaldbos opgeruimd te worden en eventueel vervangen te worden door van nature voorkomende soorten. Slechts naaldbossen van geringe oppervlakte, enige tientallen hectaren, kunnen hier en daar gehandhaafd blijven als *Dennenorchis*-reservaat of ten behoeve van enkele karakteristieke broedvogels.

In het MTP is niets van deze filosofie terug te vinden. Het beheer is erop gericht het huidige naaldbosbestand (ca. 40% van de totale oppervlakte) te handhaven. Zelfs nieuwe aanplant wordt voorgesteld (69 ha). Ook reserveert men 78 ha voor productiebos, d.w.z. een doelstelling, die strijdig is met de prioriteit natuurbehoud. Bijzonder veel aandacht wordt besteed aan zaken als: omloop en leeftijdsopbouw, verjonging, productie en aanplanten van naald-

Dennenorchis

*bos als scherm voor overstuivend zand

Het geëgaliseerde resultaat van afvlakkingswerkzaamheden, beplant met halm en dennen.

bomen. Daarbij schrikt het SBB niet terug 'ten dienste van bos-aanleg steile hellingen af te vlakken tot een helling 1 : 4'. Dit afvlakken is in een gebied dat juist in geomorfologisch opzich zo'n karakteristiek uiterlijk heeft, zeer ongewenst. Het valt dan ook te betreuren dat het SBB ondanks verschillende protesten onzerzijds en een aantal toezeggingen betreffende overleg, onverminderd voortgaat met deze activiteit. De afgelopen jaren zijn enige tientallen hectaren duinterrein met behulp van bulldozers gevlakt (zie foto's).

Stuifvrij houden van het terrein.

Door middel van het leggen van takken en het planten van helm wordt nagenoeg elke verstuiwing een halt toegeroepen. Ook op dit punt is een ander beheer gewenst. Zoals hiervoor is aangegeven, is de achteruitgang van het vochtige vallei-milieu in de afgelopen vijftig jaar schrikbarend geweest. Juist het teweeebrengen en toelaten van verstuiwingen van voldoende op-

pervlakte, verscheidene hectaren, is een bij uitstek geschikt middel om het ontstaan van vochtige valleien te bewerkstelligen (zie ook RIN 1979).

Recreatie

In het voorgaande is naar voren gekomen dat de uiterste terughoudendheid geboden is bij het aanbrengen van recreatievoorzieningen.

Het is, tegen deze achtergrond dan ook volstrekt onbegrijpelijk dat in het MTP gesproken wordt van het ontwikkelen van een dagrecreatieterrein in de omgeving van de Hargerplas waarbij de aanleg van een tweede uitspanning wordt overwogen. Ditzelfde geldt voor de omgeving van de Berenkuil, waarvan in het MTP gezegd wordt dat het 'ontwikkeld dient te worden voor recreatie'.

Vogels

De meeuwenkolonie baart SBB zorgen. De meeuwen zouden via voedselresten en uitwerpselen kalk in de bodem brengen waardoor de kalkmijdende heide het veld zou moeten ruimen. Het is

echter niet zeker of de meeuwen wel zoveel kalk in de heide brengen en het is helemaal niet zeker of de eutrofiëring de hoofdzak van het verdwijnen van de heide is. Voor Dopheide is in ieder geval overduidelijk dat de verdroging veel belangrijker is.

Over de groei van de kolonie maakt SBB zich helemaal zorgen; in het MTP staat letterlijk: 'een reden voor de ongeremde groei van de kolonie is het uitblijven van enig regulatiemechanisme'. Om dit (vermeende) gat in de voedselketen op te vullen gaat SBB zelf als predator optreden door alle Zilvermeeuwen eieren die buiten het reservaat gelegd worden, te dompelen. Dit is nogal overdreven, er zijn wel degelijk factoren die de populatiegrootte reguleren. Sinds enkele jaren zijn er nl. weer vossen in de Schoorlse duinen, waarvan bekend is dat ze in meeuwenkolonies sterk kunnen prederen. Verder komen er in een kolonie ten opzichte van het aantal gelegde eieren weinig jongen groot. Dit maakt het eieren

dompelen als populatie-regulatie-middel tot een vrijwel overbodige maatregel.

De kans dat buiten het reservaat-gedeelte nieuwe kolonies ontstaan is niet groot. In Noord-Holland liggen meeuwenkolonies alleen in terreinen die voor het publiek gesloten zijn. De aanwezigheid van grote kolonies Storm- en Kleine mantelmeeuwen plus het regelmatig broeden van Zwartkopmeeuwen zijn voldoende redenen om de bewaking van het reservaat op het bestaande niveau te continueren en niet terug te brengen zoals in het MTP wordt geopperd.

Met de vogels van zowel het

ochtige als het droge open duingebied gaat het de laatste decennia steeds slechter. De meeste soorten gaan landelijk en vaak ook in Europees verband achteruit. Een deel van de oorzaken ligt in de overwinteringsgebieden maar een deel ligt ook in de aftakeling van het duin. Juist de sterke achteruitgang moet een extra stimulans zijn om het broedbiotoop van deze soorten te beschermen.

Het is in ieder geval nodig dat er een systematische broedvogelinventarisatie wordt gehouden. Deze gegevens moeten mede uitgangspunt voor het te voeren beheer zijn. Daarnaast

moeten een aantal zeldzame en 'kritische' soorten regelmatig geïnventariseerd worden om de bestandsontwikkelingen en het effect van beheersmaatregelen te kunnen volgen. Alleen het volgen van de Nachtzwaluwen, zoals in het MTP wordt voorgesteld, is wel erg summier.

In meer algemene termen kan gesteld worden dat het SBB zich vooral richt op bosbouwkundige activiteiten en daarnaast veel aandacht wordt geschonken aan het begeleiden en stimuleren van de recreatie. Een beheer dat gericht is op natuurbehoud kent echter andere prioriteiten.

4. Conclusies en aanbevelingen

1. Sinds het begin van deze eeuw zijn de natuurwaarden in de Boswachterij Schoorl aanzienlijk achteruitgegaan. Met name het verlies aan vochtige valleimilieu is ernstig. Strukturele oorzaken zijn bebos-sing, grondwateronttrekking en kustafslag.
2. Naast hydrologische factoren zijn er andere oorzaken voor de aftakeling van het terrein: een bosbe-heer dat slechts zeer ten dele in dienst staat van het natuurbehoud en een te grote rekreatiedruk. Het i.h.a. conservatieve terreinbeheer komt de diversiteit niet ten goede.
3. In regeringsnota's en streekplan heeft natuurbehoud prioriteit. De beheersinstantie blijkt deze doel-stelling echter niet volledig te onderschrijven door tegelijkertijd een bosbouw- en rekreatiebeleid te voeren dat daarmee konflicteert. Haar visie op natuurbehoud en -beheer is niet aangepast aan de huidige inzichten (zie o.m. Handboek voor natuurbeheer van het R.I.N., 1979). In een aantal gevallen vormen toegepaste maatregelen een regelrechte aanslag op onvervangbare natuurwaarden.
4. Het verdient aanbeveling om -waar mogelijk- herstel van het vochtige valleimilieu na te streven: bij terugtrekkende zeereep door goed uitgevoerde uitgravingen, elders door bevordering van het natuur-lijk verstuiwingsproces. De waterwinning in het Noordhollands Duinreservaat dient op een zeer laag niveau te worden gestabiliseerd en het bosareaal dient drastisch te worden beperkt.
5. Wat de recreatie betreft verdient het aanbeveling een weloverwogen zonering toe te passen. Uitbrei-ding van recreatievoorzieningen is ongewenst en onnodig. Een geïntensiveerd toezicht en aktiever ingrijpen is zeer gewenst.
6. Het faunabeheer dient een zo groot mogelijke diversiteit in de karakteristieke fauna na te streven. Natuurlijke introductie van kleinere en grotere roofdieren moet worden toegestaan (vos).

Literatuur

- BAAN, G. van der, 1967. Vogelin-ventarisatie binnenduinrand Schoorl. De Pieper 6 (7/8): 82-83.
- BAKKER, T.W.M., J.A. KLIJN en F. J. VAN ZADELHOFF, 1979. Dui-nen en duinvalleien. Een land-schapsoecologische studie van het Nederlandse duingebied. Pudoc, Wageningen.
- , 1973a. Deelrapport Camper-duin-Egmond, behorend bij: Ba-sisrapport TNO-Duinvalleien. T.N.O., Rijswijk.
- BRAAK, J., 1919. Morphologie der Schoorlse duinen. T.K.N.A.G.
- BIJHOUWER, J.T.P., 1926. Geobota-nische studie van de Berger duinen. Diss. Amsterdam.
- DON, A., 1980. Rekreatie en broedvogels. Duin 3 (4): 9-10.
- EEDEN, F.W. VAN, 1872. De omstre-ken van Alkmaar. In: Onkruid.
- GEVERS, T., 1823. Verhandelingen over het toegankelijk maken van de duinvalleien langs de kust van Holland. Amsterdam.
- LONDO, G., 1976. Uitgangspunten en ideeën betreffende het na-tuurbeheer. Contactblad voor Oecologen 12 (4): 77-81.
- OOSTERVELD, P., 1979. Maaien, grazen of stuiven. Via natuur-beheer naar meer natuur. Duin 2 (4): 3-8.
- Ooyevaar, C.J., 1969. Broedvogel-verslag Boswachterij Schoorl 1969. De Pieper 8 (7): 84-87.
- RIJKSINSTITUUT VOOR NATUURBEHEER, 1979. Natuurbeheer in Neder-land. Levensgemeenschappen. Pudoc, Wageningen.
- TEIXEIRA, R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Ver. tot Behoud v. Natuurmonu-menten in Nederland.
- WEGER, G. DE, 1980. De daling van de grondwaterstand in de duinen bij Schoorl. Doctoraal-verslag L.H. Wageningen.
- WOUTERSEN, C., 1976. De Nachtzwa-luw in de duinen van Schoorl. Tjiftjaf 21 (3): 9-11.
- ZANDE, A.N. VAN DER, T. VAN TIL-BURG, A.J. POPPELAARS en H.A. UDO DE HAES, 1980. Openlucht-rekreatie en de dichtheid van enkele broedvogels in de dui-nen. Recreatievoorzieningen 1980 (1/2).